

דמוקרטיה במשבר – מפגש ועדה בנושא תפקיד החינוך לאזרחות ולדמוקרטיה בעת הזו

שני | 22.6.20 | 8:45-12:30

חינוך לאזרחות ולדמוקרטיה נכלל במטרות החינוך הממלכתי, וייעודו להנחיל את ערכי המדינה כיהודית ודמוקרטית. בתקופה זו עולות טענות על התרופפות הדמוקרטיה בארץ ובעולם המערבי וכן לשחיקה של עקרונות הדמוקרטיה. אלו באים לידי ביטוי למשל בשלטון החוק, בהפרדת רשויות, בשוויון הכולל מניעת אפליה וגזענות, בשמירה על זכויות אדם וכבוד האדם לרבות הזכות לפרטיות.

במפגש ישתפו חוקרים ממגוון תחומים במחקריהם, ויתייחסו להקשרים הפוליטיים העכשוויים ולשאלות הנוגעות לחינוך לאזרחות:

- כיצד השפיע המשבר על החינוך לדמוקרטיה ועל המעורבות האזרחית?
- איך ניתן להתגבר על סטראוטיפים ולחנך להכרת האחר?
- מהם ביטוייה של הגזענות במערכת החינוך ומהן הדרכים להתגבר עליה?

המפגש בארגון ועדת חינוך לערכים – קווים מנחים למדידה והערכה של היוזמה – מרכז לידע ולמחקר בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

סדר היום

9:00-8:45	פתיחה פרופ' חנן אלכסנדר, יו"ר הוועדה
10:00-9:00	מושב ראשון – חינוך לאזרחות ולליברליזם
9:20-9:00	לאומיות וליברליזם פרופ' יולי תמיר, מכללה אקדמית בית ברל (נשיאה נכנסת),
9:40-9:20	אזרחות דמוקרטית נגד חינוך ליברלי פרופ' דן אבנון, האוניברסיטה העברית,
10:00-9:40	שאלות ותגובות מחברי הוועדה
11:15-10:00	מושב שני – תחושות לאומיות והכרת האחר במערכת החינוך יו"ר: פרופ' שפרה שגיא
10:20-10:00	לאומית ופתיחות כלפי האחר: הילכו שניים יחדיו? פרופ' (אמריטה) שפרה שגיא, אוניברסיטת בן גוריון, חברת ועדת המומחים – תחושת קוהרנטיות
10:40-10:20	היכרות עם האחר בגיל הרך: מחקר הערכה להתערבות בגני ילדים ד"ר טלי זיו וסמר אלדינה, אוניברסיטת בן גוריון
10:50-10:40	על העשייה במשרד החינוך גב' דניאלה פרידמן, מנהלת המטה לחינוך אזרחי וחיים משותפים
11:15-10:50	שאלות ותגובות חברי הוועדה
12:30-11:15	מושב שלישי – על הגזענות וביטוייה במערכת החינוך יו"ר: ד"ר סראב אבררביע קווידר
11:35-11:15	היבטים גלויים וסמויים של גזענות ד"ר סראב אבררביע קווידר, אוניברסיטת בן גוריון, חברת ועדת המומחים
11:55-11:35	חינוך לזהות מול חינוך לשלום: זהות מנצחת ד"ר צבי בקרמן, האוניברסיטה העברית
12:05: 11:55	תרומת החברה האזרחית לחינוך האזרחי גב' יעל נאמן, מנכ"לית קרן לאוטמן
12:30-12:05	שאלות ותגובות חברי הוועדה
13:30-12:30	דיון פנימי חברי הוועדה

תקצירי ההרצאות (לפי סדר הופעתן)

אזרחות דמוקרטית נגד חינוך ליברלי / פרופ' דן אבנון

בשני העשורים האחרונים חל שינוי בחינוך האזרחי-המדינתי: מתוכנית לימודים המשתיתה את הדמוקרטיה הפרלמנטרית על ערכי יסוד ליברל-דמוקרטיים לתוכנית לימודים המדגישה את עליונות ערכי הרוב הקואליציוני. בדברי אעמוד על מאפייני התהליך ואתיחס להקשרים הפוליטיים העכשוויים.

תחושת קוהרנטיות לאומית ופתיחות כלפי האחר: הילכו שניים יחדיו? / פרופ' שפרה שגיא

בהרצאה אתאר את ממצאיהם של מחקרים המעוגנים בפרדיגמה הסלוטווגנית ובישומה בחקר סכסוכים ויחסים בין קבוצות. אציג את המושג תחושת קוהרנטיות לאומית, הכולל מרכיבים רגשיים, קוגניטיביים והתנהגותיים בתפיסת הלאום של כל פרט. ברמת הפרט, תחושת הקוהרנטיות (Antonovsky, 1987) מסבירה את היכולת שלנו להתמודד עם מצבי לחץ קשים ולהישאר בריאים. ואולם, כשחקרנו את תחושת הקוהרנטיות הלאומית מצאנו קשר שלילי בין עוצמת התחושה לבין הנכונות לתת לגיטימציה לנרטיב של האחר, לחוש אמפתיה כלפי הסבל שלו או לגלות נכונות לפיוס. האם בחיזוק תחושת הקוהרנטיות הלאומית אנחנו מאפשרים חיים בריאים למרות מצב הקונפליקט, אבל גם משמרים את הסכסוך האלים? האם ניתן לפתח תחושת קוהרנטיות לאומית חזקה המאפשרת גם סובלנות, פתיחות כלפי האחר ונכונות לפיוס? שאלות אלו יועלו לדיון בליווי ממצאי מחקר מהתערבויות דיאלוגיות.

היכרות עם האחר בגיל הרך: מחקר הערכה להתערבות בגני ילדים / ד"ר טלי זיו וסמר אלדינה

מחקרים מראים כי כבר בגיל הרך מתפתחת העדפה לקבוצות חברתיות מוכרות. העדפה זו מלווה לעיתים בעמדות שליליות והתנהגויות עוינות כלפי מי שנתפס כשונה. אחת הגישות המרכזיות בתחום הפסיכולוגיה החברתית להפחתת יחס שלילי וצמצום דעות קדומות כלפי האחר היא תאוריית המגע הבין-קבוצתי (Allport, 1954). במערכת החינוך הישראלית קיימת הפרדה על בסיס מוצא אתני (יהודים/ערבים) ודתיות (חילוני/דתני) שאיננה מאפשרת לילדים להתנסות בהיכרות עם קבוצות חברתיות מגוונות. בהרצאה זו נתאר תוכנית התערבות בגני ילדים, אשר במסגרתה נפגשים ילדי הגן מדי שבוע עם גננת מקבוצה חברתית שונה משלהם: גננת יהודייה בגן ערבי וגננת ערבייה בגן יהודי. התוכנית מיושמת כיום כפיילוט בעיר לוד בתמיכת אגף מו"פ ניסויים ויוזמות במשרד החינוך. בהרצאה נציג ממצאים ראשוניים מהמחקר המלווה את התוכנית, שמטרתו להעריך באופן שיטתי את השפעת ההיכרות עם דמות סמכות מקבוצה אחרת על עמדות הילדים, הוריהם והגננות וכן על רמת נכונותם לקבל את האחר.

היבטים גלויים וסמויים של גזענות / ד"ר סראב אבררביעה קוידר

בהרצאה אתאר את התפיסות השונות למושג גזענות באמצעות תאוריית הגזע הביקורתית בחינוך (CRT – Critical Race Theory). שורשיה יונקים ממסורת משפטית אמריקאית של התנגדות לאי צדק ולחלוקה לא שוויונית של כוח ומשאבים, לצד דיכוי פוליטי, גזעי, כלכלי ומגדרי. גזענות היא ממסדית ומערכתית ולא אינדיווידואלית, והיא מובנית בכל מישורי החיים באמצעות מוסדותיה הכלכליים, הפוליטיים והחינוכיים של המדינה. היא מוטמעת במוסדות החברה עד כדי כך שאינה מובחנת ובכך נתפסת כנורמטיבית. בהרצאה זו

אפרוס את ביטוייה הגלויים והסמויים של תופעה זו בחיי היום-יום ואציג את האופן שבו התיוג והסימון מייצרים אישוויון מערכתי ויום-יומי במערכת החינוך.

חינוך לזהות מול חינוך לשלום: זהות מנצחת / ד"ר צבי בקרמן

ההרצאה תעסוק בתוצאות חלקיות ממחקר אתנוגרפי מתמשך שערכתי בבתי ספר הדו-לשוניים, הפלסטינים / יהודים בישראל. בהרצאתי אדון בשלושה נושאים. הנושא הראשון הוא הסכנות האפשריות למסגרות חינוכיות, הנובעות מפרספקטיבות שטוחות של זהות ותרבות לאומית או אתנית. הנושא השני הוא המכשולים שעולים כאשר קבוצות הרוב (וגם המיעוט) זקוקות לסימטריה בעת התמודדות עם סוגיות ערכיות-היסטוריות ואחרות. לבסוף אדון ביתרונות של בית הספר כמסגרת "אמיתית יותר" בעיני המורים מאשר התלמידים. במהלך ההרצאה אדגיש נושאים פרקטיים בחינוך להידברות, לסובלנות ולשלום.

תקצירי קורות חיים (לפי סדר הדוברים במפגש)

פרופ' חנן אלכסנדר – דקן הפקולטה לחינוך, פרופסור מן המניין בפילוסופיה של החינוך ויו"ר הוועד המנהל של המרכז לחינוך יהודי – כולם באוניברסיטת חיפה. כמו כן הוא מכהן כיום כנשיא הנבחר של האגודה לחקר החינוך הדתי Religious Education Association, עמית בסמינר הבינלאומי לחקר חינוך דתי וערכים Religious Education and Values ועמית באגודה לפילוסופיה של החינוך בארה"ב Philosophy of Education Society. עורך לשעבר של כתב העת חינוך דתי Religious Education. בעל תואר שני בהערכה חינוכית ותואר שלישי בפילוסופיה של החינוך מאוניברסיטת סטנפורד.

פרופ' יולי תמיר – פרופסור לפילוסופיה, ושרת החינוך בשנים 2006-2009. מלמדת חינוך ומדיניות ציבורית באוניברסיטת אוקספורד. באוקטובר 2020 תתחיל לכהן כנשיאת המכללה האקדמית בית ברל לאחר סיום כהונה של שתי קדנציות כנשיאת מכללת שנקר.

פרופ' זן אבנון – מופקד קתדרת ליאון בלום במדע המדינה, וראש המחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית מאז שנת 2017. מומחה למחשבה מדינית כללית ויהודית ולחינוך אזרחי. בשנת 2001 ייסד באוניברסיטה העברית את "מרכז גילה לחינוך אזרחי ודמוקרטיה". בעבודתו כראש המרכז הקים מגוון תוכניות לימודים ופעל למעורבות האוניברסיטה בקהילה ובמערכת החינוך. נוסף על כך, במהלך השנים שימש כעמית מחקר ומרצה אורח באוניברסיטאות הרווארד, טורונטו, סינגפור וסידני. ב-2019 פרסם מחקר בנושא רדיפת ארגוני זכויות אדם במסגרת משטרים דמוקרטיים.

פרופ' שפרה שגיא – פרופסורית אמריטה לפסיכולוגיה במחלקה לחינוך באוניברסיטת בן גוריון בנגב. חברת מלי"ג בתחומי מדעי הרוח והחברה, הוראה וחינוך. עומדת בראש הוועדה להגברת הנגישות לאקדמיה הישראלית של הקהילה הבדואית בישראל. נוסף על כך היא מעורבת במיזמים העוסקים בחינוך לשלום והגברת הסובלנות בין קבוצות בקונפליקט, ועומדת בראש מרכז מרטין ספרינגר לחקר סכסוכים. לפני כן שימשה ראשת התוכנית לפסיכולוגיה חינוכית וראשת המחלקה לחינוך באוניברסיטת בן גוריון. במסגרת זו פיתחה תוכניות ייחודיות ללימודי פסיכולוגיה חינוכית לקהילות בעלות נגישות נמוכה לאקדמיה, ועמדה בראשה. ב-2007 הקימה תוכנית בירת-חומית לניהול וליישוב סכסוכים, והתאימה את התוכנית לאוכלוסיות מגוונות. מחקר עוסקים בחקר הסלוטווגניות (בריאות כתפישה הוליסטית) ומקורות החוסן של ילדים ובני נוער. כמו כן עוסקים מחקרה בחינוך לשלום, פיתוח סובלנות והכרת ה"אחר" במצבי קונפליקט.

ד"ר טלי זיו – פסיכולוגית התפתחותית ופוסט-דוקטורנטית במחלקה לחינוך באוניברסיטת בן גוריון בנגב. מחקרה מתמקדים בגיל הרך ועוסקים בהתפתחות חברתית ויחסים בין קבוצות וכן בהתפתחות מוסרית

בייחוד בהקשר של ציפיות מוקדמות להגנות בחלוקת משאבים. מובילת המיזם החינוכי "הגן שלי מגוון" ומובילה את מחקר ההערכה המלווה למיזם, בתמיכת אגף מו"פ ניסויים ויוזמות במשרד החינוך. בוגרת המחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת Harvard בארה"ב.

סמר אלדינה – מדריכה פדגוגית ומרצה בתוכנית ההכשרה לגן במכללת קיי וכן מנהלת מרכז נבראסקיי, העוסק בעידוד קריאה ואוריינות בחברה הערבית. דוקטורנטית במחלקה לחינוך באוניברסיטת בן גוריון בהנחייתה של פרופ' שפרה שגיא וד"ר סראב אבררביעה קוויזר. שותפה ליוזמת "הגן שלי מגוון" ולקבוצת המחקר המלווה את המיזם. חברת צוות במרכזי בדאיאת העוסקים בקידום הגיל הרך בחברה הערבית, ורכזת תוכניות להעשרה במעונות היום של המרכזים.

דניאלה פרידמן – מפמ"ר מדעי החברה במשרד החינוך, מנהלת המטה לחינוך אזרחי וחיים משותפים וממונה על תעודת הוראה בפסיכולוגיה באוניברסיטה הפתוחה (מ-2009). בעבר הייתה פעילה בכמה ארגונים ופעילויות ובכלל זה הייתה חברה בפורום "רכזי מורים חונכים" במופ"ת, שימשה ראשת תחום מקצועות ההומניסטיקה והחברה ברשת עמל וכן חברה בפורום ליישום מתווה אריאב להכשרת מורים באוניברסיטה הפתוחה.

ד"ר סראב אבררביעה קוויזר – מרצה בכירה במחלקה לחינוך באוניברסיטת בן גוריון. פעילה פמיניסטית ומתנדבת בארגוני נשים בישראל. מחקריה עוסקים באפליה ופעלנות יוזמת (Agency) במרחב הפרטי (משפחה) ובמרחב הציבורי (השכלה ותעסוקה) בחברה הפלסטית. כמו כן היא חקרה נושאים של גזענות ומגדר בתיאור חוויותיהן של נשים בדואיות במוסדות השכלה הגבוהה בישראל. בימים אלו היא עוסקת במחקר על חוויותיהן של סטודנטיות ממוצא אתיופי במוסדות השכלה גבוהה. זכתה בפרס "אות קטן" מטעם עמותת רוח נשית על שילוב בין פעילות פמיניסטית לעשייה מחקרית.

צבי בקרמן – חבר סגל במכון מנדל למנהיגות חינוכית. לפני כן לימד אנתרופולוגיה של החינוך בבית הספר לחינוך ובמרכז מלטון לחינוך יהודי באוניברסיטה העברית בירושלים. תחומי העניין העיקריים שלו כוללים לימודי זהות ותרבות אתנית ולאומית, ובכלל זה תהליכי משא ומתן של תרבות וזהות המתקיימים במהלך מפגשים ביןתרבותיים ובסביבות לימוד פורמליות ובלתי פורמליות. נוסף על כך הוא עוסק באופנים שבהם רעיונות ומושגים כמו תרבות וזהות מצטלבים עם נושאים של צדק חברתי, חינוך ביןתרבותי, חינוך לשלום וחינוך לאזרחות. מחקריו הנוכחיים עוסקים בנקודות המפגש שבין חינוך אזרחי ואפיסטמולוגיות דתיות וכן תהליכים ואסטרטגיות ארגומנטציה במסגרות חינוך מסורתיות כגון ישיבות.

יעל נאמן – מנכ"לית קרן לאוטמן מיום היווסדה. במסגרת תפקידה בקרן מובילה יוזמות בנושאי חינוך לערכים דמוקרטיים, יזמות חינוכית וחיים משותפים. לפני כן שימשה מורה לאזרחות בתיכון בירושלים. בוגרת תוכנית מנדל למנהיגות חינוכי ועורכת דין בהשכלתה.